

Klara Espedido

Si **Klara Domagtoy Espedido** ay isang transgender woman mula sa probinsiya ng Sorsogon, rehiyon ng Bicol. Kasalukuyan siyang sophomore ng Associate in Arts in Malikhaing Pagsulat sa Filipino sa Unibersidad ng Pilipinas – Diliman. Ang kaniyang tula, sanaysay, at dagli ay nagwagi sa Saranggola Blog Awards, Palanca Awards, The Leoncio P. Deriada Award for Literature, at The Jigger S. Latoza Prize for Socially Relevant Literature. Itinanghal rin ang kauna-unahan niyang dula sa PedXing Kolab Series Year 7 sa Legazpi City. Mababasa ang kaniyang mga akda sa Likhaan 18: Journal of Contemporary Literature ng UP Institute of Creative Writing, Kinaiya: Mga Sining at Sulat mula sa LGBTQIA+, Circle's Magazine ng 8letters Publishing, at Beyond the Binary ng Philippine Association for Transgender Health. Naging fellow siya sa Ikalawang Palihang Rene O. Villanueva na itinataguyod ng UP Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas at 21st San Agustin Writers Workshop ng University of San Agustin. Ang kaniyang panulat ay nakatuon sa panitikang pambata, panitikang queer, at panitikang rehiyonal.

Ang Amaranhig sa Sitio Kauswagan

I.

MAGDADALAWANG LINGGO NANG MAY GUMAGALANG HAKA-HAKA sa Sitio Kauswagan. Pagsapit ng alas-kuwatro ng hapon, kapag tapos na ang labada't makahihinga na pansamantala ang katawan sa mga gawaing bahay, mag-uumpukan ang mga nanay sa harap ng malaki-laking hardware ni Mario. Sa kanilang lugar, ito na yata ang pinakamaalwang tindahan kung saan maaaring maghuntinghan. Bukod sa mayroong bubong na nakausli para maging silungan ng mga nagbabalak tumambay, madalas, mayroon din ditong libreng pameryenda – lalo kapag mabulas ang pasok ng pera sa negosyo. Nakatutulong ding kailanma'y 'di sila sinita ng nagmamay-arang lalaki. Dahil madalas, ang katiwala lang nitong si Karlo ang nagbabantay.

Sa pag-uusap ng mga ginang, pinagpapasa-pasahan ng kani-kanilang dila ang tungkol sa hinihinalang amaranhig na, ayon sa mga nakasaksi, ay madalas na masumpungang naniniktik sa paligid ng bahay ni Mario – na nakatayo lang din sa likod ng hardware. Walang sinumang makapagpatotoo sa haka-haka. Liban na lamang sa tatlong lalaking 'di umano'y saksi sa mysteryong nagdudulot ng namumuong takot sa dibdib ng mga taga-sitio.

Ang lasinggerong si Hulyo, kapag nasa ilalim ng impluwensiya ni San Miguel, hindi maiwasang ikuwento nang pasigaw, sa kalsada kung saan siya susuray-suray na naglalakad, ang namataan niya isang gabing tikatik ang ulan at sarado ang mga bintana't pinto sa takot na baka pasukin ng hanggang bukong-bukong na baha. Sabado raw iyon. Kagagaling lang niya sa handaan ng kaibigang may anak na pumasa sa Licensure Examination for Teachers. Pagkatapos na mabundat ang

tiyan sa nilantakang bihon at lumpiang shanghai, nagkayayaan silang uminom. Lambanog daw na pasalubong ng misis ng kaniyang kumpare, na kagagaling lang sa Tayabas, ang kanilang tinungga. At sa kasaysayan ng gabi-gabi nilang inuman, unang beses daw nilang makatikim ng lambanog.

Halos makabisado na ng mga taga-sitio ang anekdota ni Hulyo. Kung nakapagsasalita nga lamang ang mga alikabok, gulong ng traysikel, o ang mismong kalsadang mga piping saksi ng kaniyang bukambibig, tiyak na pare-pareho ang sasambitin ng mga ito: Pauwi na ako no'n, sisimulan ng alikabok. Kaunti lang naman ang nainom ko dahil sabi ko sa kanila, magkukumpuni pa ako ng bubong ng bahay dahil tag-ulan na naman. May butas pa naman ang bubong namin. Nang madaanan ko iyang bahay ni Mario, napaatras ako. Kung sinusuwerte nga naman, nakakita pa ng amaranhig! Sigurado ako, amaranhig 'yon! Saka magsasalaysay ng paglalarawan ang gulong ng traysikel: Mahaba ang buhok no'ng babae. Labas ang pusod dahil kay-ikli-ikli ng damit. Tapos, ang pantalon, gutay-gutay. Sumasayad sa tubig-baha. 'Di ko mamukhaan. Kinusot-kusot ko nang ilang beses ang mata ko, 'di pa rin. Sabi ko, baka dahil nakainom lang ako. Pero punyeta, nang humarap sa akin bigla, para akong sinapian ng paa ng kabayo! Takbo ako hanggang makalayo! Ang kalsadang dinalaw ng kakayahang magsalita ang magbibigay ng kongklusyon sa deklamasyon ng lasing: Pagkauwi ng bahay, binungangaan ako ni Misis. Bakit daw aniya e para akong hinabol ng isang pulutong ng bubuyog. 'Ka ko, nakakita ako ng amaranhig. Sinampal ba naman ako? Huwag ko daw siyang pinagloloko.

Noong una, si Hulyo lang naman ang sambit nang sambit ng sinasabi niyang amaranhig. Walang gustong maniwala sa kuwento ng kaibigan ni San Miguel. Kahit anong ulit niyang sabihing totoo ang nasaksihan niya, 'di pa rin maniwala ang sangkabahayan. Bakit daw 'di binidyohan? Gago, sagot ni Hulyo, paano ko bibidyohan e nakay Misis ang selpon ko. Pero isang hapon sa harap ng hardware, humahangos na naupo si Beata. Kagagaling lang daw niya sa kanilang bahay. Wika ng ginang sa pagitan ng pagkahingal at pangininginig, namumutla raw na nagising ang bunso niyang si Mikko mula sa pagkakatulog. Tinanong niya raw kung ano'ng nangyayari sa binatilyo. Dinalaw daw ito ng amaranhig sa panaginip. Ang amaranhig na nakita mismo ng mga mata ng binata noong gabing pauwi siya galing magbasketbol. Ayon sa anak ng ginang: babae ang amaranhig. Mahaba ang buhok. Nakausli ang buto sa braso. Gula-gulanit ang suot na damit. Tapos, 'yong pantalong hapit, nagkabutas-butas na. 'Di raw makagalaw ang binata habang hawak-hawak ang bola. No'ng lumington sa kaniya, nakita niya raw ang mukha: sabog ang pisngi ta's ilong. Halos wala nang mukha!

Mas lalong napagtibay ang mga haka-haka nang masundan ito ng testimonya ng nagde-deliver ng parcel sa sitio. Taga-ibang barangay ang binata. Minsang narinig nito ang umpukan ng mga taong nagkakandabulol-bulol sa takot habang nagkukuwentuhan tungkol sa amaranhig, 'di niya naiwasang makisabat: 'Tang ina! 'Di lang pala ako ang nakakita no'n? Akala ko dahil pagod lang ako, iiling-iling siya kasabay ng isang mahabang buntonghininga. Saka niya imumuwestra sa mga nakikinig, gamit ang kamay at bibig, ang animo'y pagsasadula ng mga pangyayari: Ginabi na ako no'n sa pagde-deliver. Sabi ko, dahil ito namang bahay ni Boss Mario ang pinakamalayo sa lahat ng address ng mga ide-deliver, ihuhuli ko na lang. Nakailang sigaw ako sa harap ng gate, walang sumasagot. Pinindot ko pa nang ilang beses 'yang doorbell pero wala talaga. Aalis na sana ako nang may mapansin akong babae. Nakatayo sa may likod mismo ng hardware, sa tapat ng Santol, malayo-layo rin mula sa 'kin. Lalapitan ko sana. Pero 'tang ina, no'ng humarap, kahit 'di ko masyadong nakita, natulala ako. Tapos, tapos, biglang naglakad papunta sa akin. Nanlilisik ang mga mata! Mata lang ang makikilala sa mga parte ng mukha niya. Parang handang kumain ng tao! 'Di ako naniniwala sa mga multo-multo na 'yan pero naihi ako sa takot no'n. Namalayan ko na lang, tumatakbo na ako. 'Di ko nga alam kung sa'n napunta 'yong hawak kong parcel, e. Nawala bigla. Buti 'di tumawag si Boss Mario sa number ko para magtanong.

Magdadalawang linggo nang halos sabay-sabay na nagsasara ang mga bintana't pinto ng kabahayan. Nakakandado pa ang mga ito. Pagkatapos mag-umpukan sa harapan ng hardware, kapag nagdarasal na ang butiki sa lupa, magkakaniya-kaniya nang paalam ang mga nanay. Ang mga may-ari ng tindahan, ayaw mang malugi pero sinasara na, kahit alas-siyete pa lang, ang kanilang negosyo. Mahirap na raw ang panahon ngayon. Pagpatak ng alas-otso, wala nang mga batang naglalaro sa harap ng mga poste. Ang noong kaysiglang bumbilya na halos mabingi sa tilian ng mga batang nagtatagu-taguan, ngayo'y mga gamugamo na lamang ang iniilawan. Paos na rin ang mga bidyoke. 'Di man lamang makabirit hanggang matapos ang curfew. Ang alikabok sa daan, tuwing may liwanag na lamang kung magsumiksik sa gulong ng mga traysikel at pedicab. Awtomatikong nagiging abandonadong lugar ang sitio sa tuwing nagtatago ang araw. Pangahas ang sinumang magtatangkang lumabas sa pagsapit ng dilim.

Isang maliit na lugar lamang ang Sitio Kauswagan. Binubuo ito ng nasa limampu hanggang pitumpung kabahayan na nagsisiksikan sa lugar na dati'y tapunan ng mga basurang galing sa mga kalapit na pook. Apatnapung taon na rin

ang nakararaan simula nang mayroong apat na mag-anak, na pawang lumuwas mula sa Antique, at wala nang mahanap na lugar para pagtirikan ng bahay sa bakal na gubat, ang nagdesisyong tambakan nang tambakan ng lupa ang lugar. Dito nanirahan ang apat na pamilya hanggang sa madagdagan nang madagdagan ang populasyon. Sa paglipas ng mga taon, unti-unting umunlad ang lugar. Dito nagsitipon ang kamag-anakang kadalasa’y mula sa probinsiya. Naging sementado ang dating lupa na madalas maging putik tuwing nangangasim ang panahon. Nakapagpatayo sila ng maliit na kapilya sa sentro ng sitio kung saan din nakatirik ang barangay hall sa likuran. Sampung bahay mula rito, matatagpuan ang maliit na basketball court kung saan ginaganap ang mga pagdiriwang at programa. Isang matandang mula sa Antique ang nagpangalan sa sitio. Dahil nais daw niyang makalayo sa taguring sila’y mga basurero dahil sa kasaysayan ng lugar, ito ay marapat lamang na tawaging: Sitio Kauswagan. Sa gayon, hindi na amoy ng naaagnas na latak ng kabahayan ang umalingasaw sa lugar kundi ang halimuyak ng pag-uswag; ng pag-unlad. Magmula noon, ang dating tambakan ng basura ay naging santuwaryo para sa mga taga-probinsiyang naghahangad ng kahit kaunting alwan sa buhay.

Hindi na bago sa lugar ang mga haka-haka ukol sa mga hindi maipaliwanag na kababalaghan. Noong isang taon, napabalita rin ang isang abat, isang lumilipad na kalahating katawan ngunit hindi tinutubuan ng pakpak bagkus ay mga braso mismo ang ginagamit upang makalipad, na gumagala raw tuwing namimilog ang buwan. Magdadalawang buwan ring wala ni isang nangahas na lumabas tuwing gabi. Humupa lang ang takot makaraang maluklok ang bagong halal na kapitan, si Kap Recto, na nangakong hindi niya kailanman pababayaang ang kaniyang mga ka-sitio. Maayos ang naging pamamalakad ng kapitan; nagtalaga siya ng mga roronda tuwing gabi. Payapa na sana ang sangkabahayan kung hindi lang nangyari ang aksidenteng kinasangkutan ng tapat na lingkod. Nasawi si Kap Recto nang mahulog ang ipinapasada niyang traysikel sa bangin. Sa ilalim ng pamumuno ng humalili sa nasirang kapitan, natigil din ang pagronda ng mga dating naatasan.

Minsa’y tinanong ng mga nanay si Karlo. Bakit daw hindi na namimigay ng libreng meryenda ang bantay ng hardware. Natigilan si Karlo. Siya man din ay nagtataka kung bakit ilang araw na niyang hindi naaamoy ang paboritong panlalaking pabango ng kaniyang amo, ang amoy ng langkang hinog – na madalas niyang malanghap sa tuwing binibisita nito ang hardware. Wala siyang balita kung saan pumunta ang pinagsisilbihan. Tanging alam niya’y huli niya itong nasumpungang balisang-balisa habang may hinihilang itim na trash bag, isang

gabing babale sana siya rito. Tuloy, hindi niya maibalita sa amo ang tungkol sa amaranhig na kumakalat-kalat sa kanilang lugar— partikular sa harap, likod, o gilid ng bahay nito.

Sa huli, walang nagawa si Karlo kundi ang mangibit-balikat.

II.

Suot ang bulak sa puting dress, at habang maingat na maingat na sinusuklayan ang buhok na halos humalik na sa puwitan, matipid na ngumiti si Cynthia kay Mario. Nasa loob sila ng secondhand na kotseng pagmamay-ari ng pitong buwan niya nang kasintahan. Matipid na ngiti lamang ang naisukli niya nang tanungin siyang muli ni Mario tungkol sa matagal na nitong kinukulit sa kaniya: Mahal, pakasal na tayo? Mapapipikit si Cynthia kapag sinasambit ito ng lalaki. Isasagot ng dalaga: Hindi puwede. Bawal namang magpakasal sa Pinas, e... Bago pa man niya mabuo ang sasabihin ay kaagad na aalma ang lalaki. Kukunot ang noo; saka yayakap. Sa pagitan ng katawan nilang magkadikit ay hahalo sa hangin ang halos awtomatikong sagot ni Mario: E 'di... sa New Zealand tayo magpakasal, o sa Netherlands, Taiwan... sa'n mo gusto, Mahal? Papakasalan kita kahit saang bansa pa 'yan. Pagkatapos nito'y 'di na sasagot ang dalaga. Mananatiling tikom ang bibig niya habang nakatulala. Kakalas siya sa yakap at bubuntonghininga. Mabait namang tao si Mario, hindi niya maitatangi. Kung ang kahulugan ng kabaitan ay buwan-buwang pagbibigay ng pera para maipadala niya sa tinutustusang pamilya, at walang kagatol-gatol na pagbibigay ng allowance para may maipambili siya ng mga nilalaklak na gamot – matatawag ang lalaki bilang mabait.

Kung sa iba sigurong kagaya niya, matutuwa at kaagad na tatango ang mga ito kapag inayang magpakasal. Batid niyang madalang lamang ang mga lalaking maglalakas-loob na pakasalan siya – lalo na dahil sa kasarian niya noong ipinanganak, at sa minsan niyang naging hanapbuhay. Ang mga ito'y hindi alintana ni Mario, bagay na ikinalulugod ng dalaga. Ngunit may sapat siyang dahilan upang huwag habambuhay na itali ang sarili sa lalaki. Nakatitiyak siya.

Makaraan ang ilang segundo'y nagpasiya nang bumaba mula sa kotse ang dalawa. Naunang lumabas si Mario upang pagbuksan ng pinto si Cynthia. Hindi magawang bigkasin ng dalaga ang pasasalamat para sa kilos ng lalaki. Bumaba siya't tumango lamang sa nakangiting kasintahan. Lumignon siya pabalik sa kotse para siguruhing wala siyang naiwan. Nakita niya ang repleksiyon ng mukha sa salamin ng kotseng dirty white. Simputla ng kulay ng kotse ang kaniyang mukha.

Hinaplos ng lalaki ang kaniyang buhok kaya napalingon siya rito. Saka nito hinawakan ang kaniyang kanang kamay. Napatingin siya sa kanilang kamay na magkasalikop. Napansin niya ang namumutok na mga ugat sa kamay at braso ni Mario. Dumako ang tingin ng dalaga paitaas, naglandas ang mga ito sa maputi niyang braso. Biglang humangin nang malakas at nahawi ang telang tumatakip sa braso niya. Natigil ang kaniyang mga mata sa isang pasa na singlaki ng bunga ng puno ng santol sa harap ng bahay ng kasintahan. Kaagad niyang hinawi pababa ang manggas ng suot.

Hindi ito ang unang beses na nakapunta siya sa Sitio Kauswagan. Lampas na sa daliri ng dalawang kamay ang bilang ng pagpapabalik-balik niya rito. Kabisado niya na ang boses ng mga kapitbahay; lalo na iyong madalas kung maabutan nilang nagkukumpulan sa harapan ng hardware. Binabati siya ng mga nanay ngunit kaagad lamang siyang yuyuko dahil pinangungunahan siya ng hiya. Pagyuko ang isa sa mga bagay na itinuro sa kaniya ng dalawang naunang trabaho. Salungat sa kasintahan niyang kilala ng buong sitio, hindi na siya nag-abala pang ipakilala ang sarili sa lugar.

Sa loob ng hardware, napapansin niya madalas ang nanunukat na tingin ng isang binata. Katiwala raw ito, ayon na rin kay Mario. Hindi niya na naitanong ang pangalan ng binata. Pero matipid din itong ngumingiti lalo kapag nagsasalubong ang kanilang tingin. Pagkatapos magbilang ng kita ay magpapaalam na si Mario sa katiwala. Hudyat ito para tumayo na rin siya upang daluhan ang kasintahan. Lulusot sila sa pintong nasa likurang bahagi ng hardware. At doon, babatiin sila ng pulang gate na lampas sa dibdib ni Cynthia.

Malaki-laki rin ang bahay ni Mario. Bunga ito ng kaniyang lumalagong negosyo. Sa kanilang sitio, ito na yata ang pinakamalaking bahay. Bungalow ang estilo nito't beige cream ang kulay na sumasakop sa dingding. Binuksan ni Mario ang gate. Nadaanan ng dalawa ang mga dahon mula sa malaking puno ng santol. Winalis ito ng paa ni Mario. Pagkapasok, kaagad na dumiretso ang dalawa sa ikalawang kuwarto ng bahay. Sinalubong ng panlalaking amoy ang butas ng kanilang ilong makaraang mabuksan ang silid. Amoy-langkang hinog. Umupo si Cynthia sa kama. Sinundan niya ng tingin ang nakatayong si Mario. Tumingin ito pabalik sa kaniya at kumindat. Wika ni Mario: Matagal-tagal na rin akong hindi nakakatikim, Cynthia. Walang naisagot ang dalaga. Pinagmasdan niya lang ang kasintahang maghubad ng damit pang-itaas at salawal. Nang boxer shorts na lamang ang natitirang saplot ni Mario, nagtungo ang lalaki sa cabinet na gawa sa kahoy, sa tabi ng kama. May kung anong hinahalughog ang lalaki. Ilang segundo

pa'y hawak na nito ang maliit na paketeng naglalaman ng – para kay Cynthia ay – sakuna. Napayuko ang dalaga. Alam niya na ang kahahantungan nito.

Binuksan ni Mario ang hawak na pakete. Tinaktak niya ito sa nakabukas na palad. Pagkatapos, tumingin ang lalaki sa kasintahan niyang ngayo'y nakayuko. Inutusan niya itong makipagtitigan sa kaniya. Iniangat ni Cynthia ang kaniyang tingin alinsunod sa utos ni Mario. Mapapansin ang unti-unting panginginig ng kamay ng dalaga. Ang kanang kamay niya'y nakahawak sa braso. Nang maiangat ang tingin, muling nasaksihan ni Cynthia ang pagdutdot ng daliri ni Mario sa tumpok na nasa palad. Pagkatapos, hayok at marahas nitong nilamutak sa itaas at ibaba ng gilagid ang dumikit na mga puting buhangin. Nang masiyahan sa ginagawa, hinawakan ng lalaki ang ulo ni Cynthia. Singhot, anyaya ng lalaki. Umiling si Cynthia. Mario, aniya, napag-usapan na natin 'to, 'di ba? Biglang pumungay ang mga mata ni Mario. Parang sinapian ng anghel mula sa ikapitong langit. Mahal, sagot nito, kahit ngayon lang. Nagmatigas ang dalaga. Ilang ulit na siyang tumatanggi sa tuwing inaalok siya ng kasintahan.

Ngunit hindi inasahan ng dalaga ang sunod na ginawa ni Mario. Marahas na inginudngod ng lalaki ang ulo ni Cynthia isang pulgada ang layo sa nakabukas nitong palad. Unang beses na makita nang malapitan ni Cynthia ang pinapapak ng kasintahan. Singhot, utos muli ni Mario. Ngunit kumpara sa malambing at nanghihikayat na tinig nang unang beses niya itong sambitin, naging malalim ang boses ng lalaki. Tumuwid ang kilay; naging blangko ang mukha. Muling gumapang ang takot sa dibdib ni Cynthia at naging mas marahas ang panginginig ng kaniyang mga kamay. Parang mga dahon ng santol na ngayo'y yinuyugyog ng hangin. Gagawin mo, sigaw ni Mario, o hindi? Palakas nang palakas ang boses ng lalaking ngayo'y paunti-unti nang sinasapian ng puting halimaw. Nasa'n na ang anghel na kanina'y bumisita sa kaniyang katawan? Palala rin nang palala ang pamamawis ni Cynthia habang nakikinita niya ang nagbabadyang panganganak ng mga pasa sa kaniyang braso.

Pitong buwan ang nakararaan, napapayag si Cynthia na maging kasintahan ni Mario. Mabait naman ang lalaki. Pinangkuan siya nitong ibibigay ang anumang kaniyang naisin. Dahil gipit nang mga panahong iyon, tinanggap ng dalaga ang alok. Maayos naman ang naging mga unang buwan nila. Binilhan siya nang binilhan ng lalaki ng iba't ibang mamahaling damit. Iyong mula sa mga sikat na brand. Buwan-buwan siyang nakapagpapadala ng dalawampung libo sa pamilya niya sa probinsiya. Sa tulong din ni Mario, naipaayos niya ang bahay na tinutuluyan ng kaniyang nanay at dalawang nakababatang kapatid. Katuparan ito

ng pangarap ni Cynthia. Hindi niya akalaing kagyat na mababago ang kanilang buhay sa tulong ng kasintahan.

Masyadong nalunod sa benepisyo si Cynthia. Hindi niya natantiya ang kakambal nitong delubyo. Sa ikaapat na buwan ng kanilang pagsasama, nalaman niyang may itinatagong bisyo ang kasintahan. Pinag-awayan nila ang bagay na ito. Unang beses sa loob ng ilang buwang payapa ang relasyon, unti-unting nagkaroon ng lamat sa puso ng dalaga. Ang pag-aaway nilang iyon ay humantong sa bangungot ni Cynthia. Iyon ang unang beses na nasaksihan niyang sinapian ng halimaw ang kasintahan. Sinampal siya ng halimaw. Pinagtatadyakan ang tiyan hanggang sa maubo siya ng dugo. Ilang beses na humalik ang kaniyang ulo sa dingding. Nabahiran ng pulang mantsa ang beige cream.

Akala ni Cynthia, hindi na siya aabutan ng umaga. Ngunit nang paos niyang isigaw na hihiwalayan niya si Mario, unti-unting humupa ang pagwawala nito. Lumayas ang halimaw mula sa katawan ng lalaki. Umamo ang mukha nito't nanlaki ang mga mata sa tanawing nasa harapan. Niyakap ni Mario ang nakahandusay na si Cynthia at ilang beses na humingi ng tawad. Iyon ang huling natatandaan ng dalaga bago siya sakupin ng dilim.

Isang linggong bumalik sa dating ugali si Mario. Binantayan niya't inalagaan si Cynthia habang nagpapagaling sa mga gasgas at pasang siya rin ang lumikha. Nangako ang lalaking hindi na kailanman gagamit ng naging sanhi ng kanilang pag-aaway. Lumambot ang loob ni Cynthia. Inakala niyang hindi na kailanman mauulit ang gabing iyon. Ngunit ang hindi niya alam, ilang beses pang mababahiran ng pula ang dingding na beige cream. Ilang beses pang manganganak ang mga pasa sa kaniyang katawan. Ilang beses pang manghihina ang kalamnan niyang tadtad ng sipa. Sa ilang beses na sasapian ng halimaw ang kaniyang kasintahan, makikipaghiwalay din siya nang paulit-ulit. Ngunit hahantong lamang sa isang siklo ang lahat. Magkakabati rin sila agad. Walang magawa ang dalaga. Kailangan niya ang tulong ng lalaki. Sa paulit-ulit na pangyayari, pikitmata na lamang na tatanggapin ng dalaga ang kinahantungang situwasyon. At sa kaniyang pagpikit, mababanaagan niya ang mukha ng dalawang nakababatang kapatid, nakabukas ang mga palad; at ng kinakapos sa hininga niyang nanay na tinataktak ang botelyang pinaglalagyan ng gamot.

Kaya't hetong inuutusan siya ng kasintahan, kahit labag sa loob, pikitmata niyang hinayaang salain ng maliliit na buhok sa kaniyang ilong ang mga kaprasitong kumatok sa bukana nito.

III.

Baka gusto mong subukan, Sis? Napatigil si Cynthia sa tanong ng kaibigan si Julie. Selpon ang namamagitan sa dalawa. Katatapos lang magkuwento ni Cynthia sa kaibigan. Ibinahagi ng dalaga sa kausap ang tungkol sa pag-alis niya sa pinagtatrabahuang kompanya.

Isang taon na lamang sana at makapagtatapos na ng kolehiyo si Cynthia. Ngunit napilitan siyang huminto dahil sa ilang beses na pagkakaospital ng nanay na madalas sumpungin ng hika, at mga nakababatang kapatid na kailangang pag-aralin. Mula probinsiya, nakipagsapalaran siya sa matatayog na gusali ng Kamaynilaan. Ilang beses siyang nabigo sa pagbabakasakaling matanggap sa mga bakanteng trabaho. Kaya nga, suwerte kung kaniyang ituring ang makapasa sa pihikang panlasa ng kompanyang nagpatuloy sa kaniya. Dito siya halos dalawang taong nakipagharap sa marmol na sahig upang alisin ang anumang bahid ng dumi. Dyanitres siyang madalas na nasa pasilyo at naglulublob-punas, nagkukuskos-linis ng iniingatang marmol.

Tatlong daan, sa isang araw, ang kinikita ni Cynthia. Hindi sapat para sa buwanang gastos ng kaniyang pamilya. Ngunit dahil walang ibang trabahong malapitan, tiniis ng dalaga ang ilang beses na pagkaantala ng suweldo, ang lampas sa walong oras na serbisyo, at ang matutulis na bunganga ng mga tinuturing niyang amo – dahil 'di hamak na mas mataas ang posisyon sa kaniya ng mga ito.

Natigilan siya sa alok ng kaibigan. Ilang beses na umalingawngaw sa kaniyang isip ang binanggit nito: pinakamaliit na sa isang gabi ang forty-kwit, kung sinuwerte ka't patok ka sa mga parokyano, sureball na'ng may mabubulsa kang one-hundred thousand. Matapos maglayas sa trabahong tiniis niya nang dalawang taon, dalawang linggo nabakante si Cynthia. Kinukulit na siya ng may-ari ng tinutuluyan niyang maliit na boarding house. Dalawang buwan na siyang hindi nakapagbabayad ng upa. Idagdag pa ang bayarin sa koryente, tubig, at pagkain. Wala siyang mahanap na trabaho. Kung mayro'n man, hindi man lamang siya mapagbigyan ng pagkakataong patunayan ang sarili. Rejected na raw kaagad, unang tingin pa lamang sa kaniyang resume.

“O siya,” sambit ni Julie na nasa kabila pa ring linya, “tawagan mo na lang ulit ako kapag nakapagdesisyon ka na.” Ibinaba nito ang tawag at naiwang tulala pa rin si Cynthia. Kanina, natanggap niya ang text mula sa kapatid na si Julius, nanghihingi ng pera pambili ng kuwaderno't mga gamit para sa nalalapit na pasukan. Ayon din sa kapatid niya, ubos na ang iniinom na gamot ng kanilang

nanay. Muling napaisip ang dalaga sa alok. Sa tuwing ganitong tatawag ang pangangailangan, paano ba dapat tumugon? Mga tatlong buwan lang, Cynthia, aniya sa sarili. Mga tatlong buwan lang ang pangako niyang pamamalagi sa papasuking trabaho habang naghahanap ng trabahong mas magaan sa kaniyang loob. Natapos ang gabing iyon sa pagtawag niyang muli sa kaibigan.

Unang gabi, sinamahan siya ni Julie sa isang tagong bahay sa likod ng kumpol-kumpol na kabahayan sa tabi ng marungis na ilog. Madilim na ang paligid ngunit banaag niya pa rin ang lumulutang-lutang na mga diaper, dumi ng tao, at kung ano-ano pang isinuka ng kabahayan. Naagaw ang kaniyang atensiyon ng dalawang dagang lumandas sa harap ng kaniyang paa. Tara na, pag-aaya ng kaibigan. Noon niya lang napansing nasa harap na sila ng isang bahay. Pagkabukas ng pinto, kaagad silang binati ng isang matandang bakla. Nakasuot ito ng bulaklaking daster at may pamaypay na hawak. Pinakilala siya rito ni Julie. Ayon sa kaibigan, si Mama Sonya ang kanilang boss. Mabait daw ito sa mabait. Ngunit kilabot sa mga bigla na lamang aalis sa trabaho nang walang pasabi. Napalunok si Cynthia habang napangingiwi sa amoy ng parang panis na kaning napabayaang amagin sa loob ng kaserola.

Maganda ka, 'Ne, sambit ni Mama Sonya, mababaliw sa 'yo ang mga parokyano. Ngumiti nang tipid si Cynthia. Hindi niya alam kung magpapasalamat siya sa sinabi ng matanda o hindi. Iginiya siya ng matanda sa isang kuwarto. Samantalang ang kaibigang si Julie, pumasok din sa kabila. Ang loob ng kuwarto ay nahahati sa tatlo. Okupado ng dalawa ring nagtatrabaho, na parehong wala nang pang-itaas na saplot, ang dalawang maliit na silid. Hinahati ng dalawang manipis na plywood ang kuwarto. Sa pinakadulong bahagi, doon pinaupo si Cynthia. Sa harap niya ay isang bukas na kompyuter. Masakit sa mata ang ilaw nitong tanging liwanag sa kinapaloloobang kuwarto. *Ikaw na'ng bahala kung ano'ng gagawin mo, kaniya-kaniya ritong diskarte.* Iyon ang huling sinabi ni Mama Sonya bago iwan si Cynthia.

Ilang minutong nakipagtigang si Cynthia sa kahon. Nakabukas na ang website kung saan naghihintay ang mga kustomer. Pumikit siya't inalala ang dahilan kung bakit siya narito't nakaupo sa harap ng iskrin. Maya-maya, napalunok siya't hinawakan ang mouse. Laking-pasalamat niyang kahit paano'y may alam siya sa paggamit ng kompyuter. Mahina niyang pinindot ang kanang pisngi ng mouse. Isang garalgal na klik at kaagad nang lumitaw ang namumuting balbas ng isang matanda. Binati siya ng matandang ngayo'y malawak ang ngiti. Hindi alam ni Cynthia kung ano ang mararamdaman. Bukod sa dagang hawak-hawak upang gabayan ang cursor, may mga daga ring naghahabulan sa loob ng kaniyang dibdib.

Hi, what can I do for you? Mabuti na lamang at may naibulsa siyang Ingles. Kaharap ang matandang mula sa kabilang lupalop ng daigdig, nagmistula siyang saleslady na nag-aalok ng produkto. Ngunit sa pagkakataong ito, hindi selpon, o perfume, o membership sa isang money-lending company ang kaniyang inilalako. Katawan. Nasiyahan ang matanda sa tanong niyang iyon. Sa mga susunod na minuto, tuluyang ilulubog ni Cynthia ang kaniyang ulo sa drum. Magpipigil siya ng hininga habang nakalubog sa tubig. Gustong magmaktol ng kaniyang mga kamay. Pero matatagpuan na lamang niya itong tumatalima sa manwal ng hari.

Basahin ang manwal:

MANWAL SA MASINOP NA PAGPAPAILALIM

1. Hubarin ang damit. Ilantad ang dalawang umbok sa dibdib.
2. Lamasin ang namimintog na bunga ng ilang taong pag-inom ng pills. Lawayan ang tatlong daliri at sundan ang galaw ng ruweda; gawin ito sa dalawang pasas na nakatayo.
3. Pagkatapos, hubarin ang suot na salawal. Itira ang panty. May namamagitan mang tela, himasin ang humihikbing patpat. Kung maaari, sakalin ang leeg nito para matigil sa paghikbi. Higpitan.
4. Kagatin ang labi.
5. Pagsalitain ang mga mata.
6. Damhin ang pares ng matang sumasabay sa liwanag ng iskrin upang mahipo ang bawat sitio ng iyong balat.
7. Ulitin mula sa simula.

Sa mga susunod na gabi, ganito ang magiging kalakaran: papasok si Cynthia para maging alipin sa kahariang kahon; at uuwing may dalang, madalas, lampas pa sa isang daang libo. Tuwang-tuwa sa kaniya si Mama Sonya. May dala raw siyang suwerte sa negosyo. Samantala, inggit na inggit sa kaniya ang kaibigang si Jessica. Hindi man lang kasi nito maranasang lumampas sa, aniya'y forty-kwit, ang

naibubulsang sahod gabi-gabi. Makailang ulit na kinulit ni Jessica si Cynthia kung ano'ng lihim ng dalaga't ganoon na lamang ito kung makalimas ng salapi sa mga nahihibang na laman. *Ambongga mo, Sis, a! Pinag-aagawan!* Ngisi lamang ang iguguhit ng dalaga sa hangin.

Ang lingid sa pang-unawa nina Mama Sonya at Jessica, at ng lahat ng naroon sa loob ng bahay: kasabay ng ilang ulit na pagpipigil ng hininga ni Cynthia habang nakalubog ang ulo sa drum, ay ang pagtaas din nang pagtaas ng tubig sa loob nito. Kalaunan, hindi na lamang ulo niya ang nakalubog. Kundi pati buong katawan. Nasustentuhan niya ang pangangailangan ng pamilya. Sumpungin man ng hika ang nanay ay mayroon siyang mahuhugot na ipon. Hihingi ng baon ang nakababatang kapatid? Hindi na niya kailangang pang mangutang para matugunan ito. Nakapagbukas na rin siya ng account sa bangko. Nang huli niyang subuan ang ATM, apat na itlog na ang masusumpungang nakahanay; nakapila sa tabi ng maliit na numero kinse.

Ngunit gaano man kapresko sa pakiramdam ang paglubog sa drum, may mga gabing mangangatog siya sa lamig. Mangungulubot ang mga daliri sa kamay at paa. Magkukulay-dagtang mula sa dinikdik na talulot ng gumamela ang labi. Maririnig ang sumisilbatong takure mula sa loob ng tainga. Nasa karera siyang maghahabol ng hininga. At sa mga ganitong pagkakataon, nanaisin niyang umahon; umalagwa; makalayo sa laway ng drum.

Marami nang nagdaang mukha sa birtuwal na kahon. Mula sa edad ng pagtuklas hanggang sa edad ng pagkalagas. Mula sa kilometro hanggang milya. Mula sa sariling lahi hanggang sa mga hindi pamilyar. Nagsilbing lunan ang kahong iyon sa paglalakbay ni Cynthia sa mundo kung saan isa siyang one-dimensional na karakter. At ang papel niya rito, saanman siya mapadpad, ay iisa: manatili sa ilalim.

Ngunit kakaiba ang gabing iyon. Kakaiba sa lahat ng mga nagdaang gabi ng pagtatanghal; ng pagsunod sa manwal na madalas marebisa alinsunod sa kung sino ang nagpapatupad. Nang gabing iyon, kasabay ng garalgal na klik mula sa mouse ay ang paglitaw ng mukha ng isang lalaki, tantiya ni Cynthia'y nasa mahigit trenta anyos. Malaman ang lalaki. May bigote sa ilalim ng ilong. May sa-kuwago ang dalawang mata ngunit bumabagay sa pisnging maumbok. Kumakaway sa kaniya ang ngiti nito. Nadagdagan ng ngiting iyon ang liwanag mula sa iskrin. Akmang sisimulan na ng dalaga ang palabas nang bigla siyang pigilan ng boses mula sa kabilang linya. Parang kamay iyong humawak sa kamay niyang nasa laylayan ng damit – mahigpit na mahigpit, tumataliwas. Kaagad na napintahan

ng pagtataka ang mukha ng dalaga. Unang pagkakataon sa piling ng kahong iyon, hindi ang inensayo niyang tinig, na nakaprograma na sa kaniyang bibig, at madalas na hinihingi ng mga kausap, ang kaniyang pinakawalan. Sarili niya nang tinig ang nangusap. Hindi niya napigilan ang sariling magtanong.

“Bakit?”

“Hindi mo kailangang gawin ‘yan.”

Patlang:

“Oo, alam ko. ‘Yan ang trabaho mo...”

Patlang:

“Pero h’wag mo nang gawin. Mukha kang namumutla, e. Nakakawalang-gana haha!”

Patlang:

“Biro lang. Ako si Mario. Ano’ng pangalan mo? Matagal na akong bumibisita rito pero ngayon lang kita nakita. Bago ka ba?”

Iling:

“I see. H’wag mo nang gawin. Oo, alam ko, nag-log in ako rito para d’yan. Pero nagbago na’ng isip ko. Parang ang bait mo kasi, e. Nakakakonsensiya.”

Patlang:

“Bawal ka bang tumawa? ‘Di ka naman robot, a. Gan’to na lang, sagutin mo na lang ang tanong ko.”

“Alin?”

“Ako si Mario. Ano’ng pangalan mo?”

Patlang:

Titig:

“Sige na! Pangalan lang naman.”

Titig:

Patlang:

“Cynthia.”

Akmang ibubukang muli ng lalaki ang kaniyang bibig nang makarinig sila ng sigawan mula sa espasyong pinaghihiwalay ng mga plywood. Dumoble ang laki ng mga mata ng dalaga kasabay ng pag-awang ng bibig ng lalaki. May pamilyar na tunog silang naririnig, tunog na kulay asul at pula, pula at asul, umiikot na asul at pula at pula at asul. Napatay ang liwanag mula sa kompyuter kasabay ng pagkalaglag ng headphone sa ulo ni Cynthia. Tumayo siya’t nagmamadaling tinahak ang dilim. Hinahabol siya ng mga mukha mula sa kahon. Naging lawa ng

pawis ang kaniyang noo. Nagsasagutang sigawan pa rin ang kumukulay sa larawan ng gabi. Maya-maya, may kamay na humila sa kaniyang braso. Hinatak siya nito. Nagpatangay siya sa lubid ng mga daliring nakatali sa kaliwa niyang kamay. Sa tulong ng lumalagos na mga silahis ng liwanag mula sa labas, unti-unti niyang napagtagni ang mukha ng sinusundan niyang paa. Ang kaniyang kaibigan.

Matapos ang gabing iyon, nabakante siyang muli. Pati si Jessica. Naging laman ng balita ang pagkakatimbog kay Mama Sonya at limang kasamahang hindi niya na nakilala. At marahil, hindi niya na muling makikilala pa dahil batid niyang ang birtuwal na kahong minsang kumulong sa kanila ay mapapalitan ng sementadong kahon. Hindi na lamang plywood ang naghihiwalay sa kanila kundi ang pangil ng batas. Ilang araw ding naging laman ng balita ang mukha ng mga dati niyang nakasama. Pinamugaran ang isyung iyon ng samu't saring komento. Mga kitikiting nagpaparami sa nakaimbak na maruming tubig. Karamihan sa mga komento: tama lang 'yan, 'di sa inyo matutuwa ang Diyos, bakit 'di kasi kayo maghanap ng marangal na trabaho, mas mabuting magnakaw na lang kaysa tumulad sa inyo, kahit anong gipit sa buhay 'di ako maghuhubad para sa pera. Pagkatapos magbasa nina Cynthia at Jessica, sunod nilang aabalahin ang mga sarili sa pag-iisip ng trabahong mapapasukan. Sunod nilang aalalahin ang mga pamilya. Ang mga pangarap para sa pamilya.

Limang buwan. Limang buwang walang inasahan si Cynthia kundi ang naipon niya mula sa tatlong buwang trabaho. Pagak siyang natatawa kung minsan kapag naiisip na nagkatotoo ang pangako niya sa sariling hindi siya magtatagal sa trabahong iyon. Sunod niyang nabalitaan, umuwi na ng probinsiya si Jessica upang doon na lamang maghanap ng ikabubuhay. Masaya siya para sa kaibigan. Kung maaari nga lang, ganoon din ang gagawin niya. Ngunit sadyang hindi tumatango ang situwasyon.

Isang umagang nagbabakasakali siyang makahanap ng trabaho, hindi trabaho ang nakabungguan niya ng balikat. Isang pamilyar na mukha. Isang pamilyar na ngiti. Ang dalawang pares ng may sa-kuwagong mata. Ang mga pisnging kahawig ng kinakain niya noong siopao. Kagaya ng huli niyang nakita ang lalaki, muling napaawang ang bibig nito. Nakaramdam siya ng ilang sa tumatagos na titig ng kaharap na bulto. Naamoy ni Cynthia ang samyo ng hinog na langka mula sa katawan ng nangingiting lalaki. Napapikit siya sa dayuhang sensasyon.

“Cynthia?”

IV.

Naaalala niya ang lahat. Ang mga pangako ni Mario. Ang una nilang pagtatagpo. Ang mukhang suot-suot nito minsang muli silang pinagbunggo ng landas. Ang mga nagawa nitong mabuti, lumot na nakadikit sa kaniyang gunita. Ngunit sadyang may mga pasang mas madikit kaysa lumot. May mga palad na mas mabigat kaysa lambing. Hindi niya makaliligtaang minsang naging San Miguel si Mario. Ngunit sa dulo ng digma, hindi niya batid ang naganap. Ang dating San Miguel ay pumailalim at naging ang anghel na ipinatapon mula sa langit. At kung impiyerno man ang kaharian ni Mario, hindi na siya mangingiming bisitahin ito. Aakayin niya ang kasintahang lumangoy, kasama siya, sa karagatan ng apoy.

Tatlong araw ang nakararaan, natagpuan niya ang sariling dinapuan ng malay, sa gitna ng mamasa-masang lote, sa loob ng itim na trashbag. Marahas siyang gumalaw upang mapunit ang pinagsisidlan. Bulok siyang gulay na hindi na mapakikinabangan ng nagtitinda kaya itinaapon na lamang kung saan. Pataba sa lupa. Pagkain ng langaw. Naaamoy niya mula sa sariling katawan ang pinaghalong tumigas na dugo at samyo ng lupang mahalumigmig. Nakaimprenta ang mga ito sa katawan niyang kahawig ng dagang sumabog matapos mayupi ng gulong ng kotse sa kalsada. Hindi niya batid kung paanong muli siyang dinalaw ng malay matapos ang nangyari tatlong araw ang nakalilipas. Gusto niya itong ituring bilang isang himala. Ngunit may ganito bang himala na ibinibigay ang langit? Bago pa man malunod sa pagtataka at mga katanungan ay iniunat niya ang katawan mula sa pagkakabaluktot. Narinig niya ang paglagitikng kaniyang mga buto kasabay ng pagkapunit ng pantalon. Tumayo siya nang tuwid. Nabigo siya. Wari siyang baling poste sa gitna ng loteng binisita ng ulan.

Kusang gumalaw ang kaniyang mga paa. Nagkaroon ito ng sariling buhay; ng sariling isip. Hinanap nito ang landas pabalik – patungo sa direksiyong nilandas ng mga gulong ng kotse ni Mario noong gabing nakipagkamay siya sa dilim. Makaraan ang halos isang oras, natagpuan ni Cynthia ang sariling nakatayo sa harap ng bahay ng kasintahan. Binati siya ng malaking puno ng santol. Walang ilaw na tumatagos sa mga bintana ng bahay na beige cream. Dalawang linggo siyang magpapabalik-balik dito. Magbabakasakaling masusumpungan ang hinahanap na amoy. Sa umaga, maglalagalag siya sa isang gubat malapit sa lote kung saan siya itinaapon. Doon siya makikipagtagu-taguan sa mga napapadpad sa pusod ng gubat. Naging ilahas siyang hayop – lumalayo sa presensiya ng mga humihingang nilalang. Sa gabi at nagiging abandonadong lugar ang Sitio Kauswagan, aaligid-

aligid siya sa bahay na minsang nagpatuloy sa kaniya. Buo na ang loob niyang maging kawatan. May nanakawin siya mula kay Mario. Sa pagdaan ng mga gabing hindi maiilawan ang bintana, mas lalong uusbong ang kagustuhan niyang makamit ang kaganapan ng kaniyang pakay.

Hindi lingid sa kaalaman niyang mayroong mga lalaking nakakita sa kaniya. Minsan pa nga'y sinubukan niyang manakot. Ngunit hindi niya itinuloy. Itinulos niya sa isip, hindi sila ang kaniyang pakay. Wala sa kanila ang halimuyak ng langkang hinog. Hindi sila ang lalaking hinahanap niya. Wala siyang balak na maghasik ng lagim sa buong sitio. Narito siya para magbalik. Nagbalik siya para sa iisang bagay.

Isang gabing hindi matigil sa pag-iyak ang kalangitan, habang siya'y nakatayo't nagmamasid sa gilid ng puno ng santol, matapos niyang akyatin ang pulang gate ng bahay, ay narinig niya ang busina ng isang sasakyan. Napaligon siya sa labas ng gate. Naroon at nakaparada ang isang dirty white na sasakyan. Nang magbukas ang pinto ng sasakyan, isiniksik niya ang sarili sa malapad na katawan ng puno. Humalik ang itim na sapatos sa kalsadang ngayo'y unti-unti nang napupuno ng tubig-ulan. Pagkatapos, kumatok sa kaniyang ilong ang halimuyak ng langkang hinog.

Sinundan niya ng tingin si Mario. Palinga-linga ang lalaki sa paligid. Makulit ang dalawang pares ng mga mata nito. Waring magkakambal na mansanas. Mamula-mula. Pumasok ang lalaki dire-diretso sa kabubukas na gate. Nilandas nito ang maliit na pagitan patungo sa pintuan ng bahay; habang winawalis ng paa ang mga dahon sa nadaraan.

Sa pagsasara ng pinto, kaagad na kumilos ang mga paa ni Cynthia. Dumating na ang oras. Ipis siyang mabilis na humagibis upang tawirin ang landas patungo sa tarangkahan. Ginalaw-galaw niya ang doorknob at napangisi. Hindi ito nakakandado. Pinakiramdaman niya ang sala nang makapasok. Tumutulo mula sa kaniyang naaagnas na balat ang mga luha ng langit. Dumadausdos ito paibaba, sa sahig na saksi ng tumagas na dugo mula sa ulo niyang nayupi. Sinuyod niya ang kusina. Hinanap ang isang bagay. Binungkal ng kaniyang dalawang kamay ang mga nakasarang aparador. Sa ilalim ng lababo, makaraang buksan ang maliit na pinto ng lagayan, ngumiti sa kaniya ang nguso ng martilyo. Malinis-na malinis. Nangingintab.

* * *

Halos mangintab ang mga puting buhangin na ngayo'y nilalamutak ni Mario sa kaniyang namumutlang giligid. Pagkatapos, nanlilisik na pinukol ng

tingin ang kasintahang nakaupo sa kama. H'wag kang sinungaling, aniya, ikaw lang ang may alam ng lagayan ko ng pera! Muling napapitlag sa sigaw si Cynthia. Hindi niya maarok ang bintang ng kasintahan. Magkakalahating oras nang naninigaw-nagwawala ang lalaki. Ang rason: may nawawalang tatlumpong libo sa pera nito.

Malinis ang budhi ng dalaga. Lumaki siya sa hirap ngunit hindi siya kailanman natutong magnakaw. Suspetsa niya, ang nilalantakan ngayon ni Mario ang pinuntahan ng nawawalang salapi. Isa pang sigaw mula sa lalaki at hindi na nakapagpigil ang bunganga ni Cynthia. Baka binili mo na naman ng gamot mo, singhal niya. *Alam mong kahit kailan, hindi kita ninakawan. Mahirap lang ako, Mario, pero hindi ako magnanakaw.*

Nakalkula na ng dalaga ang susunod na mangyayari. Pasugod siyang nilapitan ni Mario at hinawakan sa pisngi. Naramdaman niya ang pagbaon ng kuko ng lalaki. Blangkong mukha lamang ang kaniyang tugon. Buo na ang loob niya, pagkatapos ng gabing ito, hindi na siya muling pabubulag sa benepisyong naibibigay ng kasintahan. Winalis ng sampal ni Mario ang kaniyang pagninilay. Napahawak siya sa pisnging waring tinusok ng mga bubuyog. Gago ka, matigas na sambit ni Mario, ano'ng karapatan mong sagutin ako? Dinuro siya ng lalaki. *Baka nakakalimutan mo, ako ang nagpapakain sa 'yo.* Humugot ng lakas si Cynthia at matapang na hinarap si Mario. *Oo na, oo na! Ikaw na'ng nagpapakain sa akin! Pero hindi ibig sabihin niyan, mamaliutin mo na'ng pagkatao ko!*

Saglit na napatitig sa kaniya si Mario. At pumikit.

Napurnada ang pagkatok ng katahimikan sa pagitan ng magkasintahan nang mahagip ng alaala ni Cynthia ang isa pang bagay. Ang isa pang bagay na mas lalong nagpatibay sa kagustuhan niyang putulin na ang pisi ng kanilang relasyon. Kokomprontahin niya ang lalaki. Itatanong niya rito kung sino-sino ang mga nakakausap nitong trans woman sa isang website; sa halos magkahawig na website kung saan sila nagkakilala. Naibulalas niya ang nadiskubre tatlong araw ang nakalilipas. Napamulat si Mario. Hindi siguro inasahan ang lihim niyang nabungkal ng dalaga. Pinagsasabi mo, matigas na sambit ng lalaki, talagang iibahin mo ang pinag-uusapan para h'wag kitang pagbintangan? Umigting ang panga ni Mario. *'Tang ina mong babae ka, ako pa talaga'ng pupukulan mo ng bintang e ikaw 'tong magnanakaw? Sa'n ka kumukuha ng kapal ng mukha?*

Nakita ko, Mario, sa cellphone mo! No'ng naliligo ka sa banyo no'ng isang araw, malas mo lang kasi naiwan mong nakabukas 'yang cellphone mo. 'Yang cellphone na sabi mo dati, no'ng bago pa lang tayo: pakialaman mo na'ng lahat, h'wag lang ang cellphone ko. Kaya pala, kaya pala, Mario. Ano, ako lang ba ang nauna mong girlfriend na, sabi mo pa: binabae? Ilang tumbong

na ba ang nadilaan mo bago ang sa akin? Ilang tumbong ba ang dinilaan mo habang tayo pa?

May sira ba ang tuktok mong babae ka, sagot ni Mario. *H'wag mo 'kong sisimulan. Baka 'di mo 'ko makilala.*

Matagal na kitang hindi kilala! Matagal na!

Talagang...

Hindi na tinapos ni Mario ang sasabihin. Tumuwid siya ng tayo. Nagsitayuan ang balahibo sa katawan ni Cynthia nang kumuyom ang kamao ng lalaki at sumuntok sa kama. Batid niya, nariyan na ang halimaw. Katabi niya ang halimaw. Isang duro pa kay Cynthia at nanununtok na tingin bago ito naglakad palabas. Lumagabog ang pinto ng kuwartong kasasara. Saglit na nakahinga nang maluwas si Cynthia. Ngunit kipkip pa rin sa takot ang dibdib. Ang takot ay napalitan ng hilakbot nang pumasok muli ng kuwarto si Mario. Hawak-hawak sa kanang kamay ang isang martilyo.

Kaagad na umiling ang dalaga. Mario, please lang, kung ano man 'yang binabalak mo, huwag. Ngunit hangin lamang ang pagmamakaawa ng dalaga – tinangay ng patlang sa mukha ng halimaw. Bawat hakbang ni Mario ay dagundong ng pintig sa dibdib ng dalaga. Nangangatog ang mga kamay niya. *Ano'ng gagawin mo, Mario? Umayos ka. Ano ba'ng nangyayari sa 'yo?*

Hindi na nasundan ang mga tanong ng dalaga nang sa kapayapaan ng gabi ay narinig ng mga uwak ang pagkabasag ng kaniyang bungo. Walang pakundangang pinaghahampas ni Mario ng martilyo ang kasintahan. Pilit na nagpumiglas si Cynthia ngunit kahit kamay niya'y marahas na hinawakan ni Mario. At muli, nabingi ang uwak sa lagutok ng mga butong nabali sa braso. Gumuhit sa dingding na beige cream ang mapa ng karahasan. Kulay pula. Batik-batik. Pulo-pulo. Isang hampas pa ng martilyo'y bumulwak ang dugo sa bibig ni Cynthia. *Mama, mga kapatid ko...* Kung ilang palo-pukpok-hampas ang tinamo ng katawan niyang binalot sa pasa, hindi niya batid.

Nahagip pa ng kaniyang ulirat ang pagngisi ng halimaw sa kaniyang harap. Dinilaan nito ang kamay na namantsahan ng dugo mula sa kaniyang kahubdan. *Hayop ka, Mario, hayop ka!*

* * *

Hawak ang martilyo, maingat na binuksan ni Cynthia ang pinto sa kuwarto ni Mario. Nang mabuksan, nasumpungan niya ang nakatalikod na lalaki, nakaupo sa kama. May kausap. Bigla siyang napapikit nang dumaan sa kaniyang gunita ang nangyari sa kuwartong ito, ilang linggo ang nakararaan. Nilunok niya ang pait sa lalamunan. Pagkatapos, diretsong tiningnan ang nakatalikod na nilalang. Hindi

niya batid kung sino ang kausap ni Mario. Baka bagong biktima? Dahan-dahan siyang lumapit.

Yong sabi ko sa 'yo, h'wag mong kakalimutan. Oo, oo, makakaasa ka. Ikaw pa, malakas ka sa 'kin. Kita tayo sa Sabado, a? Mapaklang gumuhit ang ngisi sa labi ni Cynthia. Kung aabutan ka pa ng Sabado, sa isip-isip niya. Hinigpitan niya ang hawak sa martilyo. Narating niya ang kinaroroonan ng lalaki. Nang isang kama na lamang ang pagitan nila, sinitsitan niya si Mario. Hindi ito lumingon. Isa pang sitsit. *Pssst... pssst...* tatlo, apat, at sa wakas, lumingon ang lalaki. Kaagad na napatayo sa gulat si Mario nang magtama ang kanilang paningin. Napaatras ang mga paa nito, magkakambal na mga hakbang hanggang sa dumikit ang likod sa dingding. Sino ka, sa nauutal na tinig, bakit ka nandito? Ngisi lamang ang sinukli ni Cynthia. Naglakad ang dalaga nang dahan-dahan. Katumbas nito ang mas lalong panginingin ng mga kamay ni Mario. Nagkaharap silang muli. Akmang susuntok ang lalaki nang mabilis na kumilos si Cynthia.

At sa katahimikan ng gabing binabasag ng tikatik ng ulan, narinig ng mga uwak sa kagubatan ang paghambalos ng martilyo sa bungo ni Mario. Bago pa man makasigaw ang lalaki, inumpog ni Cynthia ang ulo nito sa dingding. Nawalan ng malay si Mario sa lakas ng pagkakahampas. Dumausdos ang katawan ng lalaki paibaba. Pagkatapos, hinawakan ni Cynthia ang ulo ni Mario. Mahigpit na mahigpit. Saglit niyang inilatag sa kama ang martilyo. At gamit ang dalawang kamay at brasong bali, buong-puwersa niyang pinilipit ang leeg ng lalaki. Parang turnilyong lumuwag. Kinulang sa langis. Lumaylay ang ulo ni Mario. Tumulo ang dugo mula sa mata. Ang dila, baging na lumawit sa bunganga. Nahilat ang balat nito sa leeg. Napalitan ng langsa ang halimuyak ng langkang hinog. Tinapon ni Cynthia ang katawan ni Mario sa kama. Kaagad na nanuot sa puting tela ang pamumukadkad ng mga rosas. Nasiyahan si Cynthia sa tanawing nakahain sa harap.

Pagkatapos, hindi pa nakuntento, hinablot niya ang martilyo. At muli, pinagpupukpok niya ang dibdib ni Mario. Nagmistulang buto ng prutas ang tingin niya sa dibdib. Pinukol niya ito ng magkakapatid na hambalos-palo-pukpok. At nang mabitak ang buto, lumuwa ang dugo. Lumabas mula rito ang ugat na unti-unti nang humihina ang pintig. Hinawi niya ang kaliwang бага upang diretsong mahablot ang pakay. Kasinglaki ng kamaong madalas magdulot sa kaniya ng pasa ang hawak niya ngayong mainit-init na laman. Para lang siyang pumitas ng bunga ng santol. At nang nasa kanang kamay niya na ang ilang linggo ring hinangad, tinapon ni Cynthia ang martilyong nasa kaliwang kamay.

Dahan-dahan siyang tumayo. Bali mang poste kung titingnan sa malayo, may multo ng ngiti sa mukha ng dalaga. Hawak-hawak ang pusong paunti-unti nang nilalayaan ng pintig, humakbang siya palayo sa katawan ni Mario. Halos marinig niya sa gumagaralgal na pagpitlag ng hawak ang sala-salabid na boses ng mga lalaking nakaharap niya sa kahariang kahon. Nagbalik sa kaniya ang naghahalo-halong tinig ng mga lalaking nagpiyesta sa kaniyang laman. Laman ang kaniyang ipinuhunan, laman din ang kaniyang binawi. Laman sa laman.

Lumabas siya ng bahay ni Mario. Winalis ng paa niya ang mga dahon sa nadaraan. Binuksan niya ang gate na hindi nakakandado. Humupa na ang ulan. Nang makalabas, naglakad-lakad siya sa kailaliman ng gabi. Nadaanan niya ang hardware. Saglit siyang tumigil. Pagkatapos, muling binagtas ang kalsada papunta sa gubat. Sa 'di-kalayuan, naaninag niya ang kumpol ng mga asong nakahiga sa gilid ng tindahan. Bago pa man siya nito pukulin ng sunod-sunod na tahol, binahog niya sa mga hayop ang hawak-hawak. Huli niyang nakita ang pag-aagawan ng pangil at laway ng mga aso sa kapisang laman ni Mario.